

ĐIỀU CHỈNH CHÍNH SÁCH ĐỐI NGOẠI CỦA NGA ĐỐI VỚI KHU VỰC CHÂU PHI TỪ SAU THÁNG 02/2022

Nguyễn Anh Nam*

Ngày nhận bài: 25/5/2026 | Ngày gửi phản biện: 03/6/2026 | Ngày duyệt đăng: 17/7/2026

Tóm tắt: Bài viết phân tích những điều chỉnh trong chính sách đối ngoại của Liên bang Nga đối với khu vực châu Phi từ khi xảy ra cuộc xung đột Nga - Ukraine tháng 02/2022. Trong bối cảnh bị phương Tây bao vây và cô lập, Nga đã tăng cường đáng kể sự hiện diện và ảnh hưởng tại châu Phi thông qua các công cụ ngoại giao, kinh tế và quân sự. Bài viết tập trung vào các khía cạnh chính: các điều chỉnh chính sách của Nga đối với châu Phi từ năm 2022 và triển vọng hợp tác song phương trong tương lai, đồng thời đưa ra những kiến nghị cho Việt Nam trong việc phát triển quan hệ với khu vực này.

Từ khóa: Chính sách đối ngoại, điều chỉnh chính sách, Nga, châu Phi.

Abstract: This article analyzes the adjustments in the Russian Federation's foreign policy toward Africa following the outbreak of the Russia-Ukraine conflict in February 2022. Against the backdrop of increasing containment and isolation by the West, Russia has significantly expanded its presence and influence across Africa through diplomatic, economic, and military instruments. The article focuses on the main aspects: (1) Russia's policy adjustments toward Africa since 2022 and (2) the prospects for future bilateral cooperation. It also offers policy recommendations for Vietnam in strengthening and developing its relations with the African region.

Keywords: Foreign policy, policy adjustment Russia, Africa.

Mở đầu

Chiến dịch quân sự đặc biệt của Nga tại Ukraine bắt đầu từ tháng 02/2022 đã tạo ra một bước ngoặt quan trọng trong hệ thống quan hệ quốc tế đương đại. Đứng trước sức ép chưa từng có từ các lệnh trừng phạt của phương Tây và sự cô lập về mặt ngoại giao, Liên bang Nga buộc phải thực hiện những điều chỉnh chiến lược

*ThS., Viện Nghiên cứu Châu Âu và Châu Mỹ; Email: namna81@gmail.com

sâu rộng trong chính sách đối ngoại. Trong bối cảnh này, châu Phi nổi lên như một khu vực có tầm quan trọng đặc biệt trong tính toán địa chiến lược của Moscow.

Việc Nga xác định châu Phi là “trung tâm phát triển đặc biệt và có ảnh hưởng của thế giới” trong Khái niệm Chính sách Đối ngoại mới được thông qua vào tháng 3/2023 đã phản ánh sự thay đổi căn bản trong nhận thức của Moscow về vai trò của “lục địa đen” trong trật tự thế giới đa cực đang hình thành (European Parliament, 2024). Sự điều chỉnh này không chỉ xuất phát từ nhu cầu phá vỡ sự cô lập do phương Tây áp đặt, mà còn phản ánh tham vọng dài hạn của Nga trong việc xây dựng một mô hình quan hệ quốc tế mới, nơi các trung tâm quyền lực phi phương Tây đóng vai trò then chốt.

1. Chính sách của Nga đối với khu vực châu Phi từ sau tháng 02/2022

1.1. Bối cảnh và động lực điều chỉnh chính sách

Cuộc xung đột Nga - Ukraine đã đặt Nga vào một vị thế hoàn toàn mới trong hệ thống quan hệ quốc tế. Theo số liệu từ X-Compliance (một nhà xuất bản của Interfax), kể từ tháng 02/2022, Nga đã phải đối mặt với hơn 19.922 lệnh trừng phạt từ các quốc gia phương Tây, trong đó có 28% từ Mỹ, 18% từ Anh, 15% từ EU, 13% từ Thụy Sĩ (X-Compliance, 2026). Số lượng khổng lồ này đã biến Nga trở thành quốc gia bị trừng phạt nhiều nhất thế giới. Trong hoàn cảnh này, việc tìm kiếm các đối tác mới và củng cố quan hệ với các khu vực ngoài phương Tây trở thành ưu tiên sống còn của chính sách đối ngoại Nga.

Châu Phi, với 54 quốc gia thành viên và vai trò ngày càng quan trọng trong các diễn đàn quốc tế, đặc biệt là Liên Hợp Quốc, đã trở thành đối tượng ưu tiên trong chiến lược xoay trục của Nga. Điều này được thể hiện rõ qua mô hình bỏ phiếu của các quốc gia châu Phi tại Đại hội đồng Liên Hợp Quốc về các nghị quyết liên quan đến Ukraine. Trong cuộc bỏ phiếu ngày 02/3/2022 về nghị quyết lên án hành động quân sự của Nga, chỉ có 28 trong số 54 quốc gia châu Phi ủng hộ, trong khi 17 nước bỏ phiếu trắng, tám nước vắng mặt và một nước phản đối (The European External Action Service, 2022). Đối với Nga, kết quả của cuộc bỏ phiếu đầu tiên tại Đại hội đồng Liên Hợp Quốc có thể coi là một chiến thắng biểu tượng khi có thể cho phương Tây thấy rằng Nga không hề bị cô lập như những gì mà phương Tây mong muốn. Sự ủng hộ không nhỏ của các nước châu Phi dành cho Nga có thể đến từ việc nước này luôn theo đuổi quan điểm ủng hộ một thế giới đa cực, nơi mà việc áp đặt các lý tưởng phương Tây bị phản đối và quan điểm của các quốc gia được thể hiện bình đẳng (Nguyễn Như Việt Anh, 2024).

1.2. Các công cụ và cơ chế triển khai chính sách

1.2.1. Ngoại giao cấp cao và thể chế hóa quan hệ

Hoạt động ngoại giao cấp cao của Nga với châu Phi đã tăng vọt kể từ năm 2022. Ngoại trưởng Sergey Lavrov đã thực hiện 6 chuyến thăm châu Phi trong khoảng thời gian hai năm từ năm 2022 đến năm 2024, một tần suất chưa từng có trong lịch sử quan hệ Nga - châu Phi hậu Xô Viết (Elvira Nabiullina, 2025). Các chuyến thăm này không chỉ mang tính chất ngoại giao, mà còn tạo ra những kết quả cụ thể với việc ký kết hàng chục thỏa thuận hợp tác song phương. Đỉnh điểm của nỗ lực ngoại giao này là Hội nghị thượng đỉnh Nga - châu Phi lần thứ hai được tổ chức tại Saint Petersburg vào tháng 7/2023. Mặc dù chỉ có 17 nguyên thủ quốc gia châu Phi tham dự - ít hơn một nửa so với hội nghị năm 2019 - nhưng sự kiện này vẫn đạt được những kết quả quan trọng. Việc thông qua Kế hoạch Hành động của Diễn đàn Đối tác Nga - châu Phi giai đoạn 2023-2026 đã tạo ra khung khổ pháp lý cho việc mở rộng hợp tác toàn diện giữa hai bên. Một bước tiến quan trọng khác là việc tổ chức Hội nghị Bộ trưởng đầu tiên của Diễn đàn Đối tác Nga - châu Phi vào tháng 11/2024 tại Sochi, với sự tham gia của hơn 40 bộ trưởng từ các nước châu Phi. Sự kiện này đánh dấu quá trình thể chế hóa quan hệ Nga - châu Phi ở cấp độ mới, vượt ra ngoài khuôn khổ các cuộc gặp cấp cao định kỳ. Đặc biệt đáng chú ý, vào tháng 02/2025, Bộ Ngoại giao Nga đã tiến hành tái cơ cấu và thành lập Vụ Đối tác với châu Phi, thay thế cho Vụ châu Phi trước đây. Động thái này phản ánh sự thay đổi về chất trong cách tiếp cận của Nga với khu vực, từ quan hệ truyền thống sang quan hệ đối tác chiến lược.

1.2.2. Hợp tác an ninh và quân sự

Sau sự kiện đặc biệt quân sự tại Ukraine năm 2022, Nga đã tăng cường sử dụng công cụ quân sự - an ninh như trụ cột quan trọng trong chính sách châu Phi, đặc biệt khi các kênh ngoại giao và kinh tế truyền thống bị hạn chế do lệnh trừng phạt phương Tây. Theo đánh giá của nhiều nghiên cứu độc lập, Nga đã khéo léo khai thác nhu cầu an ninh cấp thiết của các quốc gia châu Phi, đặc biệt ở khu vực Sahel đang đối mặt với các mối đe dọa từ khủng bố và ly khai. Sự chuyển đổi từ Tập đoàn Wagner sang Africa Corps vào cuối năm 2023 đánh dấu một giai đoạn mới trong hoạt động quân sự của Nga tại châu Phi. Africa Corps, được đặt dưới sự kiểm soát trực tiếp của Bộ Quốc phòng Nga, đã triển khai lực lượng tại Mali, Burkina Faso, Niger, Cộng hòa Trung Phi và Libya. Theo ước tính, có khoảng 5.000 nhân viên quân sự Nga đang hoạt động tại châu Phi dưới các hình thức khác nhau. Tại Mali, sự hỗ trợ của Nga đã giúp chính quyền quân sự tái chiếm thành phố Kidal vào tháng 11/2023, một thắng lợi chiến lược

quan trọng sau nhiều năm thành phố này nằm dưới sự kiểm soát của lực lượng ly khai Tuareg. Tại Burkina Faso, 100 quân nhân Nga đã được triển khai vào tháng 01/2024 để bảo vệ nhà lãnh đạo Ibrahim Traoré (Nicodemus Minde, 2024). Niger cũng đã đón nhận lực lượng Nga vào tháng 4/2024, ngay sau khi Mỹ buộc phải rút quân khỏi quốc gia này.

Tuy nhiên, hiệu quả thực tế của sự hiện diện quân sự Nga vẫn còn nhiều tranh cãi. Mặc dù mang lại lợi ích chính trị ngắn hạn cho các chính quyền quân sự nhưng sự hiện diện này có thể làm gia tăng vòng xoáy bất ổn khu vực.

1.2.3. Hợp tác kinh tế và khai thác tài nguyên

Mặc dù kim ngạch thương mại Nga - châu Phi vẫn còn khiêm tốn, chỉ đạt 24,5 tỷ USD vào năm 2024 như Bộ trưởng Bộ Ngoại giao Nga Sergey Lavrov cho biết tại Diễn đàn Nga - châu Phi ngày 11/11/2024 (Сергей Лавров, 2024), nhưng tập trung vào các lĩnh vực có giá trị chiến lược cao. Nga đã ký kết các thỏa thuận hợp tác trong lĩnh vực năng lượng hạt nhân với Ai Cập, Burkina Faso, Zimbabwe và Burundi (Экономический и гуманитарный форум Россия - Африка, 2023). Tập đoàn Rosatom đang triển khai dự án xây dựng nhà máy điện hạt nhân đầu tiên của châu Phi tại Ai Cập với tổng vốn đầu tư 25 tỷ USD (Министерство иностранных дел РФ, 2023).

Trong lĩnh vực khai thác khoáng sản, các công ty liên kết với Nga đã nhận được quyền khai thác vàng tại Cộng hòa Trung Phi, Sudan và Mali (Mark Banchereau & Jessica Donati, 2024), phản ánh mô hình “tài nguyên đổi an ninh” đặc trưng trong chiến lược châu Phi của Nga. Theo ước tính của tổ chức Democracy 21, Wagner và các công ty liên kết có thể đã thu được khoảng 2,5 tỷ USD từ hoạt động buôn bán vàng châu Phi kể từ tháng 02/2022 (Mark Banchereau & Jessica Donati, 2024). Mô hình này cho thấy, Nga đang áp dụng cách tiếp cận “kinh tế chính trị của xung đột”, trong đó sự hiện diện quân sự không chỉ phục vụ mục tiêu địa chính trị, mà còn tạo điều kiện cho việc khai thác tài nguyên có lợi nhuận cao.

Sau khi rút khỏi Thỏa thuận Ngũ cốc Biển Đen vào tháng 7/2023, Nga cam kết cung cấp miễn phí 25.000-50.000 tấn ngũ cốc cho sáu quốc gia châu Phi và đến tháng 3/2024 đã hoàn thành cung cấp miễn phí 200.000 tấn lương thực (Ngọc Vân, 2024). Nga đã cung cấp công nghệ và đầu tư để cải thiện năng suất của ngành nông nghiệp châu Phi, bao gồm cung cấp máy móc nông nghiệp, đào tạo chuyên gia và giới thiệu các phương pháp nông nghiệp hiện đại (Nguyễn Như Việt Anh, 2025). Nga cũng đang thúc đẩy các dự án nông nghiệp quy mô lớn tại một số quốc gia như Angola và Zimbabwe.

Tuy nhiên, mô hình hợp tác này mang tính bất cân xứng và thiếu minh bạch, có khả năng dẫn đến tình trạng “lời nguyền tài nguyên” cho các quốc gia châu Phi. Việc tái cơ cấu Bộ Ngoại giao Nga với sự chú trọng vào châu Phi phản ánh tham vọng dài hạn của Nga, nhưng liệu các quốc gia châu Phi có thể hưởng lợi bền vững từ quan hệ này vẫn còn là dấu hỏi lớn. Điều này đặt ra thách thức về quản trị tài nguyên và phát triển bền vững cho các đối tác châu Phi trong bối cảnh cạnh tranh địa chính trị gia tăng giữa các cường quốc.

1.2.4. Chiến lược thông tin và tác động mềm

Nga đã triển khai một chiến lược thông tin phức tạp nhằm định hình dư luận châu Phi thông qua việc khai thác tâm lý chống phương Tây và di sản lịch sử thời Chiến tranh Lạnh. Các chiến dịch thông tin tập trung vào việc khai thác tâm lý chống thực dân, chỉ trích vai trò của phương Tây và ca ngợi Nga như một đối tác thay thế không can thiệp vào công việc nội bộ của các quốc gia châu Phi. Theo Trung tâm Nghiên cứu Chiến lược châu Phi, các chiến dịch thông tin sai lệch nhắm vào châu Phi đã tăng gần bốn lần kể từ năm 2022 (Africa Center for Strategic Studies, 2023), phản ánh sự đầu tư chiến lược của Nga vào lĩnh vực này. Theo đó, chiến lược truyền thông được thực hiện qua nhiều kênh đa dạng, từ các phương tiện truyền thông nhà nước như RT và Sputnik đến các trang mạng xã hội, diễn đàn trực tuyến và mạng lưới KOL địa phương. Các chiến lược thông tin giả mạo thường nhấn mạnh những thành công quân sự được cho là của Nga, đồng thời phóng đại những thất bại của phương Tây trong việc giải quyết các vấn đề an ninh tại châu Phi. Điều này tạo ra một không gian thông tin song song, trong đó, quan điểm của Nga được khuếch đại trong khi các tiếng nói phản biện bị lu mờ.

Tuy nhiên, hiệu quả dài hạn của chiến lược này vẫn còn được tranh luận trong giới học thuật. Mặc dù các chiến dịch thông tin có thể tạo ra những thay đổi nhận thức ngắn hạn, việc xây dựng ảnh hưởng bền vững đòi hỏi Nga phải chứng minh được năng lực thực tế trong việc đóng góp vào sự phát triển kinh tế - xã hội của châu Phi. Sự mâu thuẫn giữa lời nói và hành động, đặc biệt là các báo cáo về vi phạm nhân quyền liên quan đến lực lượng Nga, có thể làm xói mòn độ tin cậy của Moscow trong dài hạn, đặt ra thách thức cho tham vọng địa chính trị của nước này tại lục địa đầy tiềm năng này.

1.3. Thành tựu và hạn chế

1.3.1. Những kết quả đạt được

Chính sách của Nga tại châu Phi sau năm 2022 đã đạt được một số thành tựu đáng kể mặc dù vẫn còn nhiều hạn chế về quy mô và hiệu quả dài hạn.

Thứ nhất, Nga đã thành công trong việc ngăn chặn sự cô lập hoàn toàn từ phương Tây thông qua việc duy trì và mở rộng quan hệ với các quốc gia châu Phi. Sự ủng hộ của các quốc gia châu Phi đối với Nga tại Liên Hợp Quốc liên quan đến Chiến dịch Quân sự đặc biệt tại Ukraine, số lượng các quốc gia châu Phi tham gia các sự kiện do Nga tổ chức (Diễn đàn Nga - châu Phi, Hội nghị Thượng đỉnh Nga - châu Phi) cho thấy, sự thu hút đáng kể và thành công trong gây ảnh hưởng của Nga tại lục địa này. Nó cũng ghi nhận sự thành công của Nga trong việc khai thác tâm lý chống phương Tây và di sản lịch sử thời Chiến tranh Lạnh để tạo không gian ngoại giao thuận lợi. Những hoạt động ngoại giao tích cực giữa Nga và các quốc gia châu Phi đã giúp cải thiện thể chế trong quan hệ với các quốc gia này. Với sự thành lập của Vụ Đối tác với châu Phi, thay thế cho Vụ châu Phi trước đây phản ánh sự ưu tiên chiến lược dài hạn của Kremli và có thể thấy được triển vọng phát triển mạnh mẽ trong mối quan hệ của Nga với các quốc gia tại đây.

Thứ hai, Nga đã thiết lập được sự hiện diện quân sự vững chắc tại một số quốc gia chiến lược ở khu vực Sahel và Trung Phi. Đặc biệt là sự hiện diện quân sự của Nga tại Burkina Faso (tháng 01/2024) và Niger (tháng 02/2024) nhận được sự đánh giá rất cao của các quốc gia này. Việc chuyển đổi từ Wagner sang mô hình Africa Corps dưới sự kiểm soát trực tiếp của Bộ Quốc phòng Nga đã giúp Nga thể chế hóa hoạt động quân sự tại châu Phi. Điều này không chỉ đơn giản là phá vỡ thế cô lập của phương Tây, mà còn trực tiếp tạo sức ép đối với EU tại khu vực mà trước đây vẫn được coi là không gian ảnh hưởng truyền thống của các quốc gia châu Âu.

Thứ ba, về mặt kinh tế, kim ngạch thương mại song phương đã tăng từ 18,4 tỷ USD năm 2022 lên 24,5 tỷ USD năm 2024, chủ yếu nhờ xuất khẩu nông sản và dầu mỏ của Nga. Việc khai thác tài nguyên thiên nhiên đã mang lại nguồn thu nhập quan trọng giúp giảm nhẹ tác động của các lệnh trừng phạt phương Tây. Thông qua hợp tác kinh tế, Nga đã thành công trong việc khai thác thị trường mới bên cạnh thị trường châu Á - Thái Bình Dương sau khi cánh cửa phía Tây khép lại do các lệnh trừng phạt.

1.3.2. Những thách thức và hạn chế

Mặc dù đạt được một số thành tựu nhất định, chính sách của Nga tại châu Phi kể từ năm 2022 vẫn phải đối mặt với nhiều thách thức và hạn chế nghiêm trọng, ảnh hưởng trực tiếp đến khả năng thực hiện các cam kết kinh tế và phát triển. Về cơ bản, hạn chế này là do thời gian triển khai chính sách hướng về châu Phi của Nga còn ngắn, chưa tạo được vị thế và mức độ hợp tác tương xứng. Cuộc xung đột kéo dài ở Ukraine đã

hạn chế đáng kể nguồn lực mà Nga có thể dành cho châu Phi. Theo phân tích của Denys Reva, Viện Nghiên cứu Chính sách Đối ngoại Serbia, ngân sách của Nga cho các hoạt động tại châu Phi năm 2024 chỉ khoảng 50 triệu USD, một con số khiêm tốn so với cam kết của các cường quốc khác như Trung Quốc, thậm chí là cả các quốc gia vùng Vịnh (Mathieu Droin & Tina Dolbaia, 2023). Các quốc gia này không chỉ cung cấp hỗ trợ quân sự, mà còn đầu tư mạnh vào cơ sở hạ tầng, giáo dục, phát triển kinh tế để tạo ra một mô hình quan hệ toàn diện. Ví dụ, Thổ Nhĩ Kỳ đã mở rộng nhanh chóng hiện diện tại châu Phi thông qua kết hợp ngoại giao, thương mại, viện trợ nhân đạo và hợp tác quốc phòng, trong khi Ấn Độ cũng tăng cường đầu tư vào các lĩnh vực công nghệ và dược phẩm, Trung Quốc cam kết đầu tư lên đến 50 tỷ USD trên các lĩnh vực khác nhau, hay sự ảnh hưởng truyền thống của Pháp, Anh đã tạo nên những thách thức không nhỏ đối với Nga.

Các lệnh trừng phạt của phương Tây đã tạo ra những rào cản đáng kể cho các giao dịch tài chính và thương mại giữa Nga và châu Phi. Nhiều ngân hàng châu Phi do lo ngại vi phạm chế tài thứ cấp đã trở nên thận trọng trong việc xử lý các giao dịch liên quan đến Nga, làm phức tạp hóa các thỏa thuận thương mại và đầu tư. Hệ thống thanh toán SWIFT bị hạn chế đã buộc Nga phải tìm kiếm các cơ chế thanh toán thay thế, nhưng việc thiếu một hệ thống tài chính quốc tế thay thế hiệu quả đã làm chậm các giao dịch và tăng chi phí (Mark Banchereau, Jessica Donati, 2024). Thách thức về hệ thống thanh toán này không chỉ ảnh hưởng đến thương mại song phương, mà còn làm giảm sự hấp dẫn của Nga như một đối tác kinh tế đáng tin cậy.

Sự sụp đổ của chế độ Bashar al-Assad ở Syria vào cuối năm 2024 đã gây gián đoạn nghiêm trọng cho hệ thống hậu cần của Nga tại châu Phi, vốn phụ thuộc vào các căn cứ quân sự ở Syria làm trung chuyển. Mất đi Syria như một trung tâm logistics quan trọng đã buộc Nga phải tái cấu trúc toàn bộ mạng lưới hậu cần của mình tại khu vực, từ việc vận chuyển vũ khí đến triển khai nhân sự. Hơn nữa, sự kiện này đã làm tổn hại đến hình ảnh của Moscow như một đối tác an ninh đáng tin cậy, đặc biệt khi các chế độ quân sự ở Sahel đang dựa vào sự hỗ trợ của Nga.

Mô hình “an ninh đổi tài nguyên” của Nga tại châu Phi mặc dù mang lại lợi ích ngắn hạn cho các chế độ quân sự nhưng lại thiếu tầm nhìn phát triển bền vững. Khác với Trung Quốc đầu tư vào cơ sở hạ tầng, hoặc phương Tây tập trung vào quản trị và phát triển thể chế, Nga chủ yếu cung cấp giải pháp an ninh tức thời mà không giải quyết được các nguyên nhân sâu xa của bất ổn. Điều này có nghĩa là sự hiện diện của Nga có thể không tạo ra giá trị dài hạn cho các đối tác châu Phi, và khi tình hình thay đổi, ảnh hưởng của Nga có thể nhanh chóng suy giảm.

2. Triển vọng hợp tác giữa Nga và các nước châu Phi

2.1. Cơ sở cho sự phát triển quan hệ trong tương lai

Mặc dù đối mặt với nhiều thách thức, quan hệ Nga - châu Phi vẫn có những cơ sở vững chắc để phát triển trong tương lai. Khoảng 250.000 người châu Phi đã tốt nghiệp từ các trường đại học Liên Xô và Nga (Президент России, 2023), trong đó bao gồm nhiều nhà lãnh đạo và quan chức cấp cao. Đây chính là những cầu nối quan trọng, một nền tảng quyền lực mềm và là hệ thống mạng lưới quan hệ cá nhân giúp Nga nâng cao ảnh hưởng của mình tại đây, cũng như hỗ trợ cho các chính sách thân Nga của các chính phủ châu Phi.

Bên cạnh đó, nhu cầu đa dạng hóa đối tác của các quốc gia châu Phi trong bối cảnh cạnh tranh địa chính trị gia tăng giữa các cường quốc tạo ra không gian cho Nga. Nhiều nhà lãnh đạo châu Phi coi Nga như một đối trọng cần thiết với ảnh hưởng của phương Tây và Trung Quốc trong bối cảnh trật tự thế giới đa cực đang hình thành. Cùng với thế giới, xu hướng tìm kiếm các đối tác ngoài phương Tây và Trung Quốc của các quốc gia châu Phi cũng tạo cơ hội cho Nga định vị mình như một lựa chọn thay thế, đặc biệt là sự hỗ trợ về an ninh, năng lượng và lương thực.

2.2. Các lĩnh vực hợp tác tiềm năng

An ninh và quốc phòng: Lĩnh vực an ninh sẽ tiếp tục là trọng tâm của quan hệ Nga - châu Phi, ít nhất là trong tương lai gần. Với tình hình bất ổn dai dẳng ở vùng Sahel và sự gia tăng của các mối đe dọa khủng bố, nhu cầu về hỗ trợ an ninh của các quốc gia châu Phi sẽ còn cao. Nga có thể hỗ trợ đảm bảo an ninh cho các chính phủ non trẻ (như Burkina Faso) thông qua sự hiện diện quân sự, đồng thời cũng hỗ trợ cho công tác huấn luyện, đào tạo, cung cấp vũ khí trang bị kỹ thuật quân sự để các quốc gia châu Phi có thể phát triển sức mạnh quân sự của mình. Thậm chí, Nga có khả năng mở rộng sự hiện diện quân sự sang các quốc gia như Chad, Togo và có thể cả các nước Đông Phi. Việc phát triển Liên minh các Quốc gia Sahel (Alliance of Sahel States) được thành lập năm 2023 giữa Mali, Burkina Faso và Niger với sự hậu thuẫn của Nga có thể trở thành một mô hình hợp tác an ninh khu vực mới, thách thức vai trò của các tổ chức truyền thống như ECOWAS.

Năng lượng và khai khoáng: Hợp tác trong lĩnh vực năng lượng, đặc biệt là năng lượng hạt nhân, có triển vọng phát triển mạnh mẽ. Ngoài dự án tại Ai Cập, Nga đang đàm phán với nhiều quốc gia châu Phi khác về xây dựng nhà máy điện hạt nhân và các lò phản ứng nghiên cứu. Với nhu cầu năng lượng ngày càng tăng của châu Phi - dự kiến tăng gấp đôi vào năm 2040 - Nga có vị thế thuận lợi để trở thành đối tác then

chốt. Lĩnh vực khai thác khoáng sản cũng sẽ tiếp tục phát triển. Nga đặc biệt quan tâm đến các khoáng sản chiến lược như uranium ở Namibia và Niger, cobalt ở Congo, và platinum ở Zimbabwe (Mark Banchereau & Jessica Donati, 2024). Những tài nguyên này không chỉ có giá trị kinh tế, mà còn có ý nghĩa chiến lược trong bối cảnh chuyển đổi năng lượng toàn cầu.

Nông nghiệp và an ninh lương thực: An ninh lương thực luôn là vấn đề nhức nhối tại khu vực châu Phi. Trong khi đó Nga lại là một trong những nhà cung cấp nông sản hàng đầu thế giới và là nhà cung cấp số một thế giới về lúa mì. Do vậy, nông nghiệp và an ninh lương thực sẽ là một lĩnh vực hợp tác quan trọng. Nga có thể đóng vai trò là nhà cung cấp lương thực chiến lược để đảm bảo an ninh lương thực, hỗ trợ các quốc gia châu Phi giải quyết vấn đề này, cũng như phát triển nền công nghiệp trong nước. Hơn nữa, các quốc gia châu Phi có thể trở thành một thị trường mới của nông sản Nga sau khi thị trường EU bị đóng lại. Rõ ràng, đây là lĩnh vực mà Nga và các quốc gia châu Phi có thể hợp tác lâu dài theo mô hình cùng thắng (win-win).

3. Kết luận và kiến nghị đối với Việt Nam

3.1. Đánh giá tổng quan

Chiến dịch Quân sự đặc biệt của Nga tại Ukraine đã tạo ra những bước ngoặt quan trọng trong đời sống chính trị thế giới, buộc Nga phải điều chỉnh chiến lược sâu rộng trong chính sách đối ngoại, trong đó châu Phi nổi lên như một khu vực đầy tiềm năng. Việc Nga xác định châu Phi là trung tâm phát triển đặc biệt và có ảnh hưởng của thế giới cho thấy sự thay đổi căn bản trong nhận thức địa chiến lược của nước này. Sự điều chỉnh chính sách của Nga đối với châu Phi từ sau tháng 02/2022 phản ánh một sự thay đổi chiến lược sâu sắc trong bối cảnh địa chính trị toàn cầu đang chuyển dịch. Nga đã chứng minh khả năng thích ứng nhanh chóng và tận dụng các cơ hội địa chính trị để không chỉ phá vỡ sự cô lập do phương Tây áp đặt và mở rộng ảnh hưởng tại một khu vực có tầm quan trọng chiến lược ngày càng tăng. Sự điều chỉnh này đã thể hiện một sự chuyển đổi chiến lược từ cách tiếp cận thụ động sang chủ động, từ quan hệ truyền thống sang đối tác chiến lược với trọng tâm là khai thác nhu cầu an ninh và tâm lý chống phương Tây của các quốc gia châu Phi. Tuy nhiên, mô hình hợp tác của Nga với châu Phi vẫn còn nhiều hạn chế về tính bền vững và chiều sâu. Tính bền vững của chiến lược này còn phụ thuộc vào khả năng của Nga trong việc vượt qua các thách thức về nguồn lực, logistics và cạnh tranh với các cường quốc khác, những quốc gia đang có chiến lược đầu tư toàn diện và dài hạn hơn tại các quốc gia châu Phi. Mặc dù vậy, sự gia tăng ảnh hưởng của Nga tại châu Phi có tác động sâu rộng đến cấu trúc địa chính trị toàn cầu.

Nó góp phần thúc đẩy xu hướng đa cực hóa và tạo ra nhiều lựa chọn hơn cho các quốc gia đang phát triển. Đồng thời, nó cũng làm gia tăng cạnh tranh địa chiến lược giữa các cường quốc, có thể dẫn đến bất ổn trong một số khu vực.

3.2. Kiến nghị đối với Việt Nam

Sự điều chỉnh chiến lược của Nga đối với châu Phi từ sau tháng 02/2022 tạo ra những tác động đa chiều đối với Việt Nam về mặt quan hệ song phương và định hướng chính sách đối ngoại. Việc Nga tăng cường hiện diện tại châu Phi cho thấy xu hướng đa phương hóa quan hệ đối ngoại trong bối cảnh bị phương Tây cô lập, một bài học quan trọng cho Việt Nam trong việc duy trì chính sách đối ngoại độc lập, tự chủ và đa dạng hóa đối tác. Kinh nghiệm của Nga trong việc khai thác các diễn đàn đa phương và xây dựng liên minh với các quốc gia phi phương Tây có thể là tham chiếu hữu ích cho Việt Nam trong bối cảnh cạnh tranh chiến lược Mỹ - Trung Quốc ngày càng gay gắt. Tuy nhiên, sự gia tăng hoạt động của Nga tại châu Phi có thể tác động gián tiếp đến quan hệ Việt Nam - Nga, cả về mặt tích cực và tiêu cực. Về mặt tích cực, Nga mở rộng thị trường xuất khẩu và nguồn thu từ châu Phi có thể giúp nước này giảm bớt áp lực từ các lệnh trừng phạt, từ đó duy trì được năng lực hợp tác với Việt Nam trong các lĩnh vực quan trọng như năng lượng, quốc phòng và giáo dục. Ngược lại, nguồn lực hạn chế do cuộc xung đột Ukraine gây ra có thể khiến Nga phải ưu tiên châu Phi hơn so với các đối tác truyền thống ở Đông Nam Á, dẫn đến giảm đầu tư và hỗ trợ cho Việt Nam. Đặc biệt, sự phụ thuộc của Nga vào xuất khẩu vũ khí và dịch vụ quân sự tại châu Phi (chiếm 40% nhập khẩu vũ khí châu Phi giai đoạn 2018-2022) đặt ra câu hỏi về tương lai của hợp tác quốc phòng Việt Nam - Nga, đòi hỏi Việt Nam cần đa dạng hóa nguồn cung vũ khí, trang thiết bị và công nghệ quốc phòng.

Từ góc độ chiến lược và phương thức triển khai chính sách, mô hình đối tác chiến lược toàn diện mà Nga đang xây dựng với một số quốc gia châu Phi cung cấp nhiều bài học có giá trị cho Việt Nam. Nga thành lập Vụ Đối tác với châu Phi và tổ chức các diễn đàn thường niên phản ánh tầm quan trọng của việc thể chế hóa quan hệ đối ngoại, trong khi chiến lược thông tin và tác động mềm của Nga cho thấy tầm quan trọng của đầu tư vào giáo dục và xây dựng quyền lực mềm dài hạn. Việt Nam có thể học hỏi những kinh nghiệm này để tăng cường quan hệ với châu Phi, khu vực hiện còn là một khoảng trống trong chính sách đối ngoại của Việt Nam, đồng thời mở rộng chương trình học bổng cho sinh viên châu Phi để xây dựng mạng lưới ảnh hưởng dài hạn. Mô hình hợp tác tam giác Nga - Việt Nam - châu Phi cũng có thể mở ra cơ hội mới, trong đó Việt Nam với kinh nghiệm phát triển nông nghiệp, chế biến và công nghiệp nhẹ có thể phối hợp với Nga (cung cấp công nghệ, năng lượng) để đầu tư vào châu Phi, tạo ra mô hình hợp tác “win-

win-win”. Kinh nghiệm của Nga trong việc sử dụng viện trợ lương thực như công cụ ngoại giao cũng gợi ý rằng Việt Nam, với vị thế là nước xuất khẩu gạo hàng đầu thế giới, có thể phát triển “ngoại giao lương thực” để tăng cường ảnh hưởng tại các khu vực thiếu an ninh lương thực, trong đó có châu Phi.

Những thách thức và hạn chế mà Nga đối mặt tại châu Phi cung cấp những cảnh báo quan trọng cho Việt Nam trong việc định hình chính sách đối ngoại. Mô hình “an ninh đối tài nguyên” mà Nga áp dụng, mặc dù mang lại lợi ích ngắn hạn, thiếu tính bền vững và có thể dẫn đến “lời nguyền tài nguyên” cho các đối tác. Việt Nam cần rút ra bài học rằng các mối quan hệ chỉ dựa trên lợi ích địa chính trị ngắn hạn, hoặc khai thác tài nguyên thiếu minh bạch không tạo ra giá trị dài hạn, từ đó nhấn mạnh tầm quan trọng của việc phát triển quan hệ dựa trên nền tảng hợp tác toàn diện, cân bằng và bền vững. Việc Nga chỉ thu hút được 17/54 lãnh đạo châu Phi tham dự Hội nghị Thượng đỉnh 2023 và những khó khăn về hệ thống thanh toán SWIFT cho thấy, các quốc gia nhỏ và vừa đang ngày càng thận trọng trong việc chọn phe. Điều này nhắc nhở Việt Nam cần tiếp tục duy trì chính sách không liên minh, tránh bị cuốn vào các khối đối đầu, đồng thời chủ động tham gia vào các sáng kiến về hệ thống thanh toán thay thế để giảm thiểu rủi ro từ các lệnh trừng phạt thứ cấp. Sự cạnh tranh ngày càng gay gắt giữa Nga với Trung Quốc, EU, Mỹ và các nước Vùng Vịnh tại châu Phi cho thấy, bản chất của cạnh tranh đa cực toàn cầu, trong đó, Việt Nam cần nhận thức rõ rằng, không gian chiến lược cho chính sách “cây tre Việt Nam” đang bị thu hẹp dần. Cuối cùng, sự thay đổi chính sách của Nga tại châu Phi là một phần của xu hướng chuyển trọng tâm về “phương Nam toàn cầu” trong bối cảnh trật tự thế giới đang tái cấu trúc, đòi hỏi Việt Nam phải chủ động định hình vai trò của mình trong kiến trúc đa cực mới này, đảm bảo lợi ích quốc gia trong khi đóng góp vào hòa bình, ổn định và phát triển của khu vực và thế giới.

Tóm lại, sự điều chỉnh chính sách của Nga đối với châu Phi sau năm 2022 là một phần của bức tranh địa chính trị toàn cầu đang thay đổi nhanh chóng. Đối với Việt Nam, đây vừa là thách thức, vừa là cơ hội để mở rộng và đa dạng hóa quan hệ đối ngoại, góp phần thực hiện thành công chính sách đối ngoại độc lập, tự chủ, đa dạng hóa, đa phương hóa trong kỷ nguyên mới.

Tài liệu tham khảo

Tiếng Việt:

1. Nguyễn Như Việt Anh (2024). Quan hệ Nga - châu Phi kể từ sau chiến dịch quân sự đặc biệt tại Ukraine. Nghiên cứu Chiến lược. <https://nghiencuuchienluoc.org/quan-he-nga-chau-phi-ke-tu-sau-chien-dich-quan-su-dac-biet-tai-ukraine/>
2. Ngọc Vân (2024). Nga hoàn thành lời hứa cung cấp miễn phí 200.000 tấn ngũ cốc. Lao động online. <https://laodong.vn/the-gioi/nga-hoan-thanh-loi-hua-cung-cap-mien-phi-200000-tan-ngu-coc-1312039.ldo>

Tiếng nước ngoài:

1. Africa Center for Strategic Studies (2023). Mapping a Surge of Disinformation campaigns in Africa. <https://africacenter.org/spotlight/mapping-a-surge-of-disinformation-in-africa/>
2. Denys Reva (2026). The Multipolar Gambit - Russia-Africa Relations Post-2022. Center for International Relations and Sustainable Development (Serbia). <https://www.cirsd.org/en/horizons/horizons-winter-2025-issue-no-29/the-multipolar-gambit>
3. Elvira Nabiullina (2025). This time is never different. Center for International Relations and Sustainable Development (Serbia). <https://www.cirsd.org/en/horizons/horizons-winter-2025-issue-no-29/this-time-is-never-different>
4. European Parliament (2024). Russia in Africa: An atlas. European Parliament Research Service, 11 p.
5. Mark Banchereau & Jessica Donati (06.06.2024). What to know about Russia's growing influence in Africa. PBS News. <https://www.pbs.org/newshour/world/what-to-know-about-russias-growing-influence-in-africa>
6. Mathieu Droin & Tina Dolbaia (2023). Russia Is Still Progressing in Africa. What's the Limit?. Center for Strategic and International Studies (USA). <https://www.csis.org/analysis/russia-still-progressing-africa-whats-limit>.
7. Nicodemus Minde (2024). Russia's Africa Corps - more than old wine in a new bottle. ISS Africa. <https://issafrica.org/iss-today/russias-africa-corps-more-than-old-wine-in-a-new-bottle>
8. The European External Action Service (2022). UN General Assembly demands Russian Federation withdraw all military forces from the territory of Ukraine. https://www.eeas.europa.eu/eeas/un-general-assembly-demands-russian-federation-withdraw-all-military-forces-territory-ukraine_und_en
9. X-Compliance (2026). Санкции против России: актуальная статистика с 21.02.2022 - 05.11.2025. <https://x-compliance.ru/statistics>
10. Министерство иностранных дел РФ. Основные внешнеполитические итоги 2023 года. 30.12.2023.
11. Президент России (2023). Саммит Россия - Африка. <http://kremlin.ru/events/president/news/71826>
12. Сергей Лавров (2024). Вступительное слово Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова на открытии пленарного заседания первой министерской конференции Форума партнерства Россия - Африка, Сочи, 10 ноября 2024 года. Министерство иностранных дел Российской Федерации https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1980661/
13. Экономический и гуманитарный форум Россия - Африка (2023). Итоги второго саммита Россия - Африка. <https://summitafrica.ru/archive/2023/summit-outcomes/>